

Koninklijke Heemkundekring Zonhoven vzw

Heuvenstraat 4, 3520 Zonhoven - ondernemingsnummer: 0424540393

BEZOEK OUD-REKEM 28/09/2018

Jullie zijn er zich natuurlijk wel van bewust dat er verschillende soorten Limburgers bestaan:

- de Kempische Limburger (de Zonhovenaar o.a.) die hard moet werken en 'krabben' tussen de eikels op de schrale heidegrond die vanuit het bronsgroen eikenhout vallen en waarin af en toe het nachtegaaltje zingt (ik nooit gehoord);
- dan is er een tweede soort: de Limburger uit Haspengouw, die in een reuzegrote vierkantshoeve woont, helemaal in steen met een versterkte toegangspoort om de dieven buiten te houden. Hij bewerkt (of laat bewerken) vruchtbare gronden; het zijn de rijke Limburgers die elke avond hun geld moeten tellen;
- en tenslotte heb je nog de Maaslandse Limburger (uiteraard de betere soort) die door God uit de korenaar geschapen is - de rest uit het kaf -. Hij spreekt voor de anderen een onbegrijpelijk taaltje en ieder jaar viert hij het carnaval alsof zijn leven ervan afhangt.

En precies daar ging onze KHZ vzw op bezoek, in Oud-Rekem, de kern, het mooiste dorp van dit Maaslands gebied (en bij uitbreiding van Vlaanderen en omstreken).

Wij werden er ontvangen op de Groenplaats (de 'Bleiëk' in het Rekems = 'bleek'; daar bleekten de omwonende dames ooit hun was en daar vond heel lang geleden de jaarlijkse veemarkt plaats) door de lokale gids, André Terwingen (import uit Neerharen overigens) of beter gezegd, wij ontvingen hem om 13 u 45 aan het perron van Rekem op de Groenplaats, want we waren iets te vroeg daar.

André gaf om te starten een beetje uitleg over het perron of perroen.

De oorsprong van het symbool is duister en wellicht heidens. Het Waalse woord perron is een vergrotingsvorm van *pierre* (steen), een grote steen dus.

Perroens zijn te vinden in plaatsen die behoorden tot het vroegere prinsbisdom Luik, met name in de zogenaamde Goede Steden (bv. Bilzen, Borgloon, Hasselt, Peer e.a.). Het was een symbool van vrijheid, autonomie en gerechtigheid. In vele steden markeerde de perroen de plaats waar recht werd gesproken. In Rekem werd de perroen ook gebruikt als schandpaal.

Top van het Rekemse perron: de Rekemse leeuw met het wapenschild van de graaf d' Apremont-Lynden in de klauwen.

Het perron van Rekem symboliseert ook de vrijheden van het graafschap (van de graaf dus, niet van de onderdanen!).

Nu behoorde Rekem indertijd helemaal niet tot het Land van Loon of het prinsbisdom Luik. Het was een onafhankelijk stadstaatje, voorheen baronie en later (1623) graafschap.

De baron of later de graaf was dus alleen verantwoording verschuldigd aan de Habsburgse keizer. Rekem behoorde tot de Niederrhein-Westfälischer Reichskreis, onderdeel van het Heilig Roomse Rijk (van de Duitse keizer) en de graaf was bijgevolg een belangrijk man, die ook zitting had in de Rijksdag van het Heilig Rooms Duitse Keizerrijk.

Dat tijdperk begon in 1590 met de komst van baron Herman van Lynden, een telg uit een Gelders adellijk geslacht; hij vocht tijdens de Nederlandse opstand tegen Filips II aan de zijde van de Spanjaarden en dat leverde zo hem een en ander op.

Voorheen was de baron natuurlijk ook al de alleenheerser met alle rechten in zijn gebied (Rekem, Boorseme, Kotem, Uikhoven) en dat betekende voor de onderdanen dat zij hard moesten labeuren om zijn kas te spijzen.

Maar de nieuwe graaf, Ernest, graaf van Aspremont-Lynden-Reckheim kreeg natuurlijk nog meer aanzien en macht, hetgeen voor de mensen nog meer bijdragen en betalingen (o.a. voor het leger van de Kreis enz.) betekende.

De vader van graaf Ernest, Herman, een voorbeeldig katholiek had net buiten het dorp een groot slot laten bouwen (eind 16de eeuw).

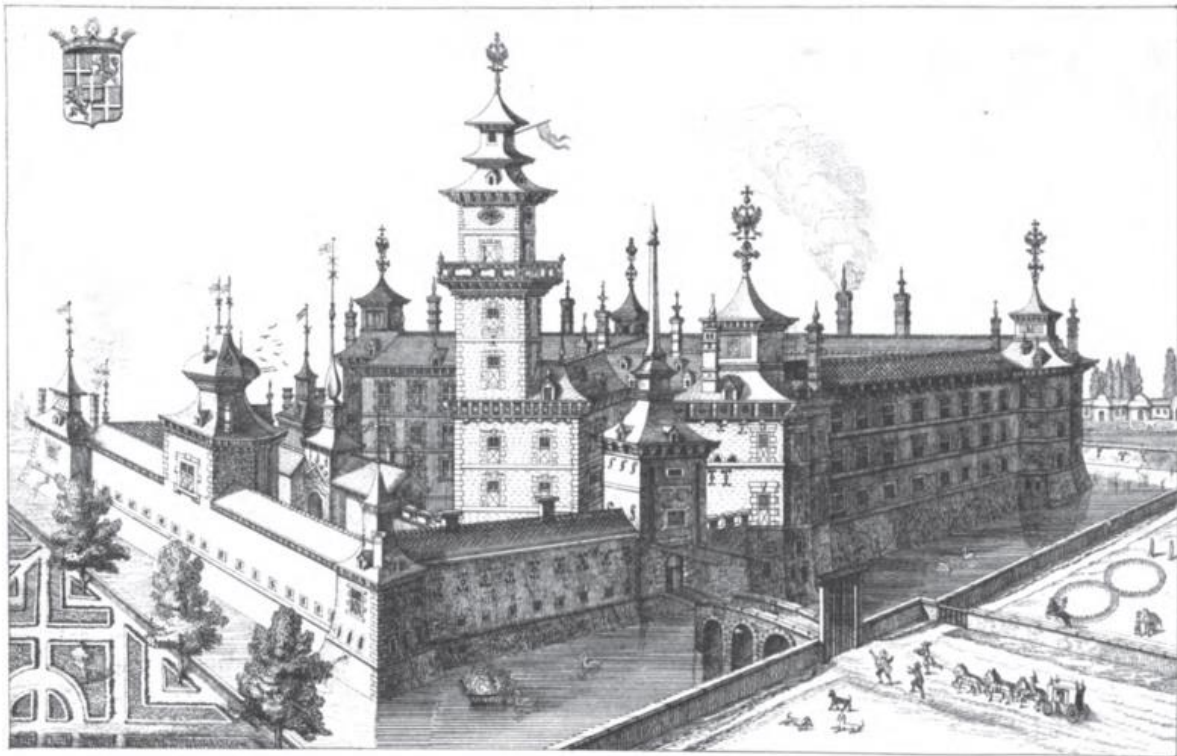
Het was overigens wel handig voor de Spaanse koning dat Herman zo katholiek was, want hier bestonden nogal wat protestantse sympathieën en Herman die alles te vertellen had over zijn onderdanen, bood zo wat tegengewicht.

Hij liet dus een nieuw kasteel bouwen, maar al in de Karolingische tijd bevond zich op de locatie waar later het kasteel zou worden gebouwd, een motte uit de 10de eeuw, een eerste vesting op een verhoging in de uiterwaarden van de Maas. De vesting (een donjon) werd omstreeks 1350 vervangen door een ovaalvormige burcht.

Tot 1507 bewoond, raakte ze vervolgens in verval en in 1597 werd in opdracht van graaf Herman van Lynden een waterkasteel gebouwd.

Het bestaande kasteel, het opvallendste gebouw dat we bezochten, is hier slechts een restant van.

Het werd gebouwd in Maastrandse renaissancestijl. Zeer typisch voor die stijl zijn o.a. de horizontale lijnen, duidelijk te zien op onderstaande gravure en de foto's.

Het prachtig oude kasteel door graaf Herman gebouwd in 1595 - 1597.

29 september 2018 - Stukje van het kasteel nu (rechts van de verdwenen brug).

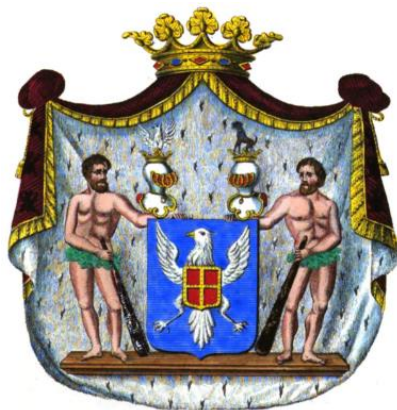

29 september 2018 - vergane glorie.

Ernest van Lynden had een stamboom van zijn familie laten opmaken en wat bleek? Met wat hulp van de geschiedschrijver stamden de “van Lyndens” af van de beroemde graven van Aspremont (12de eeuw).

De keizerlijke ‘Bulle d’Or’ (1 april 1623) die de baronie Reckheim tot graafschap maakte, geeft de roemrijke wapenfeiten van de voorvaderen van graaf Herman weer en ook het wapenschild van de familie Aspremont-Reckheim, dat door de keizer werd bekrachtigd:

nl. het kruis van de Lynden; de leeuw van Reckheim met in het middenvak de arend van Aspremont¹

Familiewapen van de Aspremonts.

De volgende foto toont ons het wapen van de d’Aspremont-Lyndens.

¹ R.A. Diplomata de Reckheim, folio 33 – 34.

In 1778 verliet de familie d'Aspremont-Lynden het kasteel op de vlucht voor de Franse revolutie. Jullie weten wel: "égalité, fraternité, liberté" (voor de Fransen toch). De familie vestigde zich in het huidige Hongarije. Alles van waarde namen ze natuurlijk mee. Met de inbeslagname van het kasteel door de Fransen in 1795 kwam een einde aan de geschiedenis van het graafschap.

'Maar de oude grenzen bleven wel bestaan in de hoofden van de mensen', zegt Mathieu Maesen, een van de initiatiefnemers van 'De Museumvrienden Oud-Rekem. Trouwens toen in Belgisch-Limburg midden de jaren zeventig van de vorige eeuw een gemeentelijke herindeling op til stond, wilde een groep inwoners van Rekem het oude graafschap in de vorm van een nieuwe gemeente laten herleven. Daarvoor werd zelfs een politieke partij opgericht.

Maar het mocht niet baten, op hoger niveau werd anders beslist: Boorseme, Kotem en Uikhoven gingen naar Maasmechelen en Rekem zelf werd onderdeel van Lanaken. ‘Het schrijnt nog altijd’, aldus Thieu Maesen. Een oud-klasgenoot van mij (L.B.) drukte het ooit zo uit: “In Lanaken willen we nog niet geschilderd aan de muur hangen.”

Maar nu terug naar de geschiedenis.

De Fransen namen het kasteel in beslag en richtten in de stallen (voor paarden en koetsen) een militair ziekenhuis (hôpital militaire) in.

De stallen 29 september 2018

Luchtfoto van de kasteelsite. De stallen in het noorden (bovenaan).

“Nopens het uitroeyen van het bedelen” bepaalde Napoleon in 1808 dat het kasteel voortaan dienst zou doen als opvangplaats voor bedelaars, daklozen en geesteszieken (depôt de mendicité).

Het fiere kasteel d’Aspremont-Lynden werd in 1809 een bedelaarskolonie, later een gesticht voor zwakzinnigen.

In 1826 zaten er 236 mensen, van wie er 54 in staat waren om op het land te werken. De overigen waren “blind, zinneloos, lam, mismaakt, doof, uitgeput, hadden toring, vallende ziekte of braakten bloed”, aldus een rapportage uit dat jaar.

Gaandeweg verloor het kasteel veel van zijn allure, net als Oud-Rekem zelf. Tot in de verre omtrek werd het Rekem geassocieerd met de inrichting. Kinderen die niet gehoorzaamden werden nogal eens door hun ouders gedreigd met opsluiting in het gesticht... Het oude dorp werd gemeden, mensen verhuisden uit het oude dorp en degenen die van buiten naar Rekem verhuisden, wilden er vanwege het ‘dépôt de mendicité’ niet wonen. En dat bleef zo tot ver in de 20ste eeuw.

De oorspronkelijke kasteel was in 1890 veranderd in een heropvoedingsgesticht voor jongens, in 1904 kwam er een ‘maison de refuge’, een toevluchtsoord voor landlopers, criminelen, sukkelaars en zotten. Buiten de eigenlijke kasteelmuren ontstond een domein waar gestaag werd gebouwd aan paviljoenen, werkplaatsen en andere voorzieningen, vooruitlopend op de definitieve omvorming tot Rijkspsieliatrisch Centrum voor mannen (1920-1988).

Dat Rijkspsieliatrisch Centrum was een gesloten instelling voor gevaarlijke geesteszieken.

De gids vertelt ons dan enkele krasse verhalen waarschijnlijk uit de beginperiode.

Met 850 zaten ze daar samen in dat klein kasteel. Men trachtte de zieken kalm te houden met luminal. Iedereen kreeg zijn dosis uit de grote ton. Als dat niet hielp gebruikte men elektroshocks. Hielp dat niet dan spoot de arts een dosis streptokokken in de benen van de patiënt die dan zeer pijnlijke etterende zweren kreeg wat kalmerend werkte.

Oudere zieken die een last betekenden, legde men te slapen op de onverwarmde bovenverdieping of men ‘behandelde’ hen met een bad in koud water...

De instelling had ook haar eigen munt (zie foto na de tekst) waarmee ze de patiënten vergoedde voor hun dwangarbeid. Het geld konden ze alleen in de instelling gebruiken. Dit om hen onbemiddeld te houden in geval van vlucht.

Een slaapzaal vroeger

De slaapzaal nu

Tijdens een incognito bezoek in 1960 constateerde koning Boudewijn (Wij zagen enkele vergeelde foto's van dat bezoek; trouwens de koninklijke familie had op een boogschuit van Rekem een landgoed in Opgrimbie) dat de ruim 800 patiënten onder vaak erbarmelijke omstandigheden leefden. De koning maande de politici in Brussel aan dat het zo niet langer kon.

Maar het duurde toch nog even. De instelling werd in 1980 gesloten en de zieken bracht men over naar een supermoderne nieuwbouw in het bos. Vroeger situeerde zich daar de boerderij van het Gesticht. Het gesticht was nl. indertijd op elk gebied zelfbedruipend: boerderij, slagerij, bakkerij, timmerwerkhuis, smidse, enz. alles was er voorzien.

Tegenwoordig is het Openbaar Psychiatrisch Zorgcentrum Rekem uiterst progressief en modern ingericht en concentreert in eerste instantie zich op forensische psychiatrische zorg. Het heeft bovendien hier en in het buitenland een schitterende reputatie opgebouwd.

Het moderne Openbaar Psychiatrisch Ziekenhuis te Rekem.

Na dit uitvoerig relaas over de geschiedenis van Rekem, Reckheim (de naam komt van Radek (of Rodek) + heim = heem, huis van Ra(o)dek > Reckheim > Rekem) en een toertje door het vervallen kasteel - we pikken er in het voorbijgaan ook de kunsttentoonstelling mee, die opgebouwd werd in de zalen van het kasteel - wandelen we naar de vroegere parochiekerk.

In 989 wordt binnen de muren van een toenmalige Karolingische vesting, waar later het Kasteel d'Aspremont-Lynden gebouwd zou worden, een eerste kapel opgericht die

in 1231 wordt vervangen door een kerk. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) raakt de kerk tot tweemaal toe zwaar beschadigd. In 1579 wordt ze tijdens de Spaanse belegering verwoest en in 1590 weer hersteld. In 1638 raakt de kerk door brand zwaar beschadigd tijdens de Franse invallen en in 1640 wordt de kerk opnieuw hersteld.

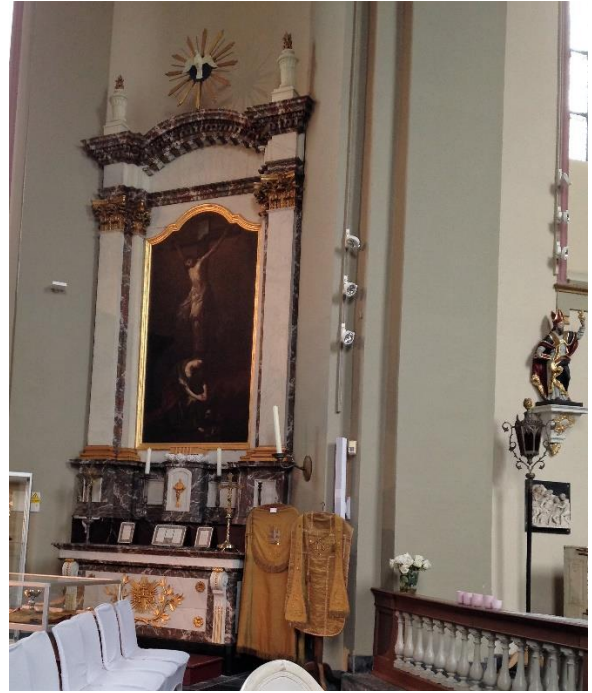
De eerste kerk buiten de vestingmuren dateerde maar van 1722.

De werken begonnen reeds in 1707 op last van graaf Ernest d' Aspremont-Lynden, maar werden nog datzelfde jaar stilgelegd wegens geen geld om pas in 1722 te worden hervat.

Tot 1956 diende deze kerk als parochiekerk van Rekem (er was ook nog een paterskerk) en dan raakte ze in onbruik wegens al vele jaren "te klein".

Deze barokke kerk kreeg in 1970 de functie van concertruimte, tentoonstellingsruimte en museumkerk. Ondertussen is de kerk, toegewijd aan Sint Pieter, prachtig gerestaureerd en ziet ze er schitterend uit.

Wij voegen hieronder enkele foto's van het interieur in.

De zeer oude preekstoel

Een van de 3 polychrome originele houten beelden Sint-Augustinus van Hippo (gepolychromeerd hout, tweede helft 17de eeuw) (alle andere beelden zijn wit)

En in Rekem werd er een nieuwe kerk gebouwd, meer in het centrum van het nieuwe dorp (Wezet) en wel door deze man, welbekend in Zonhoven.

Pastoor Jaak Breemans (1901-1984) realiseerde wat velen voor hem geprobeerd hadden, nl. het bouwen van een nieuwe kerk.

Gids André vertelde ons hier in de oude kerk ook het verhaal van de heilige Johannes Nepomucenus (beeld in gepolychromeerd hout, door Renier Delcommune, 1784):

Hij werd geboren tussen 1340 en 1350 in Bohemen en werd pastoor te Praag. Hij was nogal populair en werd de biechtvader van de koningin, Sophia van Beieren. Op 20 maart 1393 arresteerde men Johannes tijdens onderhandelingen tussen Kerk en Hof. Diezelfde nacht werd hij afschuwelijk gefolterd en vanaf de Karelsbrug in de Moldau gegooid - volgens de gids - met een stokje in de mond zodat hij zijn mond niet kon sluiten en dus verdronk.

De werkelijke reden was volgens de volksmond dat Wenceslaus IV van Bohemen woedend zou zijn geworden toen Johannes had geweigerd te verklappen of de koningin al dan niet gebiecht had dat ze er een minnaar op nahield. Dat men hem in het water kieperde heeft hem wel gemaakt tot patroonheilige van de bruggen (o.a. in Brugge).

De legende

Toen de heilige in de golven van de rivier was verdwenen, kwam zijn lichaam plotseling bovendrijven, omstraald door vijf helder blinkende sterren. Een hele menigte mensen kwam nieuwsgierig op het licht af dat daar midden in de nacht op die ongewone plek zo'n bijzonder schijnsel gaf. Men vond het lijk en herkende de geliefde predikant.

Bij het aanbreken van de dag kwamen alle mensen uit de hele stad naar de plaats waar men de priester uit het water op de oever had gelegd. De priesters droegen het in een plechtige processie onder het rouwbeklag van het volk naar de domkerk daar niet ver vandaan.

Aanvankelijk beval koning Wenceslaus nog wel het lijk op een onbekende plaats te begraven. Maar het werd heel snel ontdekt.

Rond de plaats waar Johannes begraven was, hing zo'n heerlijke geur van heiligheid dat hij binnen de kortste keren werd ontdekt.

Onder plechtig vertoon werd hij nu bijgezet in de Domkerk te Praag. Daar werd hij door de gelovigen vereerd.

Vanuit de kerk wandelden wij over de straat "Onder de Linden" (denk aan Berlijn: 'Unter den Linden'). Hier werd onder meer recht gesproken en stond in de jeugd van ondergetekende de kermis (uiteraard veel belangrijker).

Oorspronkelijk stonden aan de kant van de huizen ook lindebomen.

Op deze foto staan we nog op 'Onder de linden'. Op deze straat vinden we het voormalige gerechtshof en de schepenbank terug.

Schepenbank

Wij wandelen rustig verder naar de Herenstraat.

Hier vertelt ons de gids het verhaal van het verloederde dorp en de redding door de Nederlanders (o.a. dhr. Leon Hermans, oud-industrieel, die in 1993 kasteel én domein kocht) die hier massaal neerstreken maar wel de totaal onderkomen huizen mooi lieten restaureren.

Op de hoek van de Herenstraat zien wij ook “De Roomse keizer” liggen (straks drinken we er een pintje) en links om de hoek, achter de linden en de muur op de Kanaalstraat, de somptueuze villa van de directeur van het oude gesticht.

We steken deze straat over richting Oude God.

Voor de aanleg van de Kanaalstraat liep de Oude God vanaf de Herenstraat en de straat Onder de Linden langs de toenmalige omwalling van de domeinen van het Kasteel d'Aspremont-Lynden naar de Ucoverpoort in het oosten.

Bij de bouw van het gemeentehuis (nu appartementen) verdween deze omwalling echter.

De Ucoverpoort bleef evenwel bestaan, evenals de, door de Ziepbeek gevoede, gracht.

De Ucoverpoort

Maar voordat we onder de poort door wandelen brengen wij nog een bezoekje aan de koer en de tuin van het (zwaar onderkomen) burgerhuis van André Beckers. Eveneens vergane glorie. De eerste twee foto's stammen uit betere tijden.

Nu wandelen wij door de enigste stadspoort die Rekem nog rijk is naar de Zuid Willemsvaart (waar onze auto's geparkeerd zijn).

De Zuid-Willemsvaart is genoemd naar koning Willem I van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, een van de voortrekkers van het project. Een uitbreiding van de belangrijkste vervoerswegen, indertijd de waterwegen, moest de ontsluiting van het Zuiden en de handel in het Noorden bevorderen. Hierbij maakte men gebruik van het *grand Canal du Nord* (dat was maar 5 m breed). Het ging hierbij om het voedingskanaal Smeermaas-Lozen.

Maar we gaan nog niet naar huis, want nu hebben we echt veel dorst; we nemen afscheid van onze gids met veel dank voor zijn deskundige, boeiende en vaak humoristische uitleg en we wandelen 200 m terug naar het kruispunt Onder de Linden - Herenstraat - Kanaalstraat - Oude God naar de Roomse Keizer. Weer een huis met een lange geschiedenis.

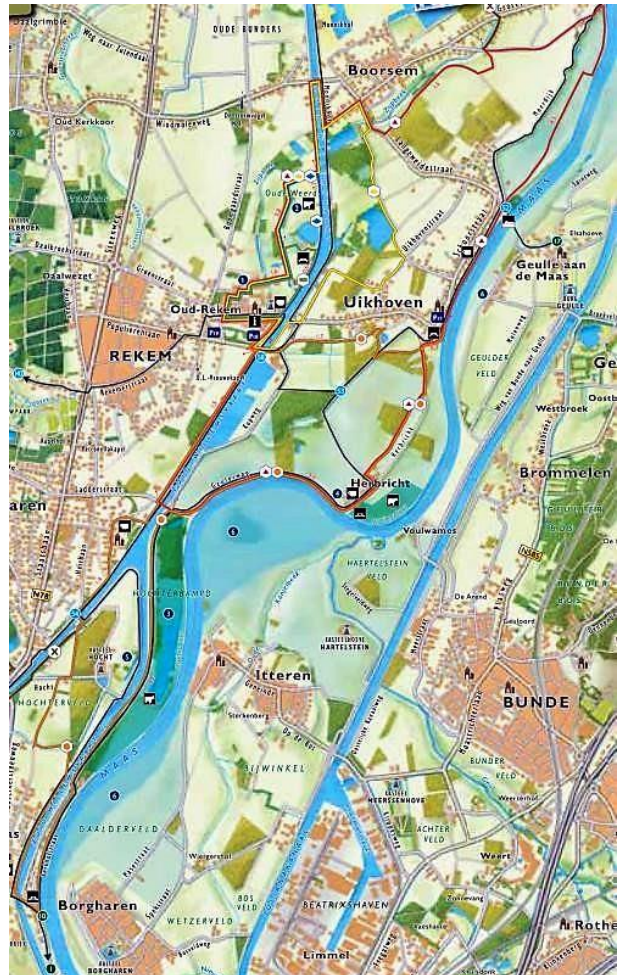
Ook onze gids wist een leuke anekdote te vertellen over een van de vroegere bewoners van het pand, dr. Gerard Humblé, een legendarische dokter in de streek die op alle gebied thuis was.

Als de Rekemenaren op doktersbezoek geweest waren, vroegen ze steevast - in de hoop wat af te pingelen op het ereloon - “Wiëveul es et?” en de dokter antwoordde dan “Wiëveul trepkes beste opgeloupe?” Antwoord: “Tja, drië”. “Awel, drië kiere tiën, dat maak daartig frang.” Hij werd opgevolgd door zijn zoon Frans, die de traditie verderzette.

Dokter Gerard Humblé (1848-1941) was 40 jaar lang een befaamd dokter en apotheker in Rekem en de omliggende dorpen (tot in Nederland).

En nu zitten wij in het lokaal van de oude apotheek en laten het ons smaken.

De Reckheimer

Ligging Rekem

Munt² van het “Coloniegesticht” te Rekem

Panoramafoto in de kerk

Het poortgebouw van het Gesticht.

Met veel dank aan Jean Bya voor de foto's.

² Uit “Rekems geld, vals geld?”, Dienst Cultureel Erfgoed Lanaken, 2010